

Què necessiten les famílies amb infants molt petits (0-3 anys) ?

Polítiques d'infància i família

Vicenç de Febrer – vdefebrer@gmail.com

Laura Torradella – ltorradella@ub.edu

Docents del Màster *Criança 0-3 i acompanyament a les famílies en xarxa* de la Universitat de Barcelona.
www.masterpetitainfancia.cat

Aquest article va ser publicat al llibre *Teixint xarxes educatives sostenibles a l'etapa de criança 0-3. Reflexions i experiències d'acompanyament a Catalunya i a la Llombardia*, editat l'any 2021 per la Universitat de Barcelona, la Università Cattolica del Sacro Cuore de Brescia, i Edicions Saragossa-IBSN: 978-84-120797-6-0

Núria Rajadell Puigròs (UB) i Cristina Birbes (UCSC), coordinadores.

El naixement d'un nadó i els altres naixements consegüents

El naixement és un esdeveniment transcendent en la vida de les persones. Per al nadó representa el pas de la vida intrauterina a la vida exterouterina. En el cas dels adults, el naixement d'un fill/a sol convertir-se un dels **esdeveniments més rellevants** de la seva **trajectòria vital** ja que amb el naixement d'un nadó, sobretot quan es tracta del primer fill/a, s'inicia un **període de transició** en el que es produeixen **diversos naixements simultanis** (Stern, 1998):

- la dona esdevé mare,
- l'home esdevé pare, i
- la parella queda diluïda dins la nova estructura familiar que emergeix

La prematuritat dels nadons humans

La supervivència dels éssers humans durant els primers mesos i anys de vida depèn dels adults que se'n fan càrrec. Els humans naixem amb un important grau d'immaduresa que ens comporta una extrema dependència física i emocional, la qual requereix, durant molts mesos, de la presència d'un adult i de les seves atencions continuades. Com a conseqüència d'aquesta **prematuritat** hauríem de considerar que al període de 9 mesos de **gestació intrauterina** li segueix un altre període de **gestació exterouterina** que dura entre 9 i 18 mesos més (9 mesos en termes de mobilitat i 18 mesos en termes de capacitat de cerca d'aliment i desenvolupament ossi).

Les principals necessitats dels nadons

Durant el primer any de vida els nadons necessiten sentir-se segurs i protegits. És per això que requereixen d'una **proximitat física** respecte la figura parental i d'un **contacte sensorial permanent**. A partir del vincle prenatal es va desenvolupant un vincle postnatal amb la mare i/o persona o persones cuidadores.

Inicialment aquest requeriment de contacte estret i permanent provoca en les persones que estan al voltant del nadó, principalment en la mare, un cert grau de preocupació o inquietud pel creixement normalitzat del nadó. Aquestes vivències acompanyen la majoria de mares i famílies durant els primers mesos de vida, i són viscudes amb major intensitat i inquietud amb el primer fill/a. Un cert grau de desorientació o d'inseguretat sol ser habitual pel que fa a l'atenció que correspon oferir als infants i a la seva educació.

El vincle afectiu i emocional amb el nadó

Poc a poc la unitat simbiòtica i psico-somàtica que mare i nadó conformen durant l'embaràs dona pas a un altre tipus d'unió més intangible però igual de real, fruit de la **lactància**, del **contacte físic estret** i de la **comunicació emocional amb el nadó**. Tot aquest conjunt de relacions que tenen lloc en la quotidianitat de les "rutines" del dia a dia conforma un nou vincle de caràcter afectiu i emocional, una espècie de cordó umbilical invisible per on flueix l'alimentació afectiva generada per aquell amor incondicional que mare i pare senten envers el seu fill/a.

És aquest vincle el que facilita a la mare la **identificació i compenetració amb el nadó** (empatia), el **reconeixement** de les seves necessitats i la **satisfacció** de les mateixes (resposta positiva). En el fons es tracta d'un vincle de caràcter bidireccional ja que el nadó necessita tenir a prop la mare però alhora la mare se sol sentir més tranquil·la si té a prop el nadó. Moltes mares reconeixen que durant els primers mesos es veuen impel·lides a fer passar per davant les necessitats del nadó a les seves pròpies.

La supervivència física del nadó dependrà de l'alimentació física i de les atencions corporals, però el desenvolupament cognitiu, la conformació de la seva personalitat, la qualitat de les relacions interpersonals i el nivell de salut mental estaran marcades per la **intensitat i la qualitat dels afectes i relacions personals** que l'envolten.

El sentiment de confiança bàsica en la vida

L'any 1950 Erik Erikson, psicoanalista americà d'origen alemany, va elaborar la teoria de desenvolupament de la personalitat o teoria psicossocial. Va descriure 8 etapes al llarg del cicle vital. Durant la primera etapa, que abasta el primer any i mig de vida, si el nadó sent que les seves necessitats bàsiques de protecció de la integritat física, alimentació, son, higiene, temperatura, seguretat emocional, relacions personals... es veuen satisfetes, i si va acumulant experiències continuades de ser atès i estimat, desenvolupa un sentiment de **confiança bàsica** en les persones i en l'entorn que l'envolta.

Tot i que en aquesta època el món del nadó se sol circumscriure a l'ambient familiar, aquest sentiment de confiança en els altres, d'esperança, aquesta actitud d'optimisme davant la vida, a mida que l'infant vagi creixent, amb el pas del temps, s'extrapolarà a la vida social i anirà transitant cap a una confiança en sí mateix i en la vida. I aquest sentiment passarà a format part de la seva personalitat.

Per a Erikson, aquest procés d'adquisició de confiança s'observa quan el nadó és capaç d'acceptar que la mare s'allunyi del seu costat sense experimentar excessiva ansietat o ràbia, perquè l'existència de la mare i les seves atencions s'han convertit en una certesa interior i en quelcom previsible.

És així com l'infant va adquirint un sentiment d'esperança en el futur, una actitud d'optimisme, que li permetrà transitar d'una confiança en els altres a una confiança en sí mateix.

Si existeix una bona vinculació amb la mare/pare i/o figura parental basada en la confiança en els cuidadors, aquest 'motllo' s'utilitzarà en les futures relacions amb altres persones i amb l'entorn. Per contra, si la vinculació no és segura i falla la confiança, l'infant creixerà amb un sentiment d'inseguretat que frenarà la curiositat i les ganes de descobrir el seu entorn i sentir interès per les altres persones.

El vincle d'aferrament

La necessitat de sentir-se segurs i protegits en la seva integritat física fa que els nadons tinguin una predisposició primigènica a establir vincles estables amb les persones que els cuiden i els ofereixen seguretat. Com a éssers socials, requereixen d'aquesta vinculació per al seu desenvolupament afectiu. Quan el nadó percep que ell/a és important per a la mare/pare (o figura parental) i se sent atès pel que

fa a les necessitats físico-biològiques i comprès a nivell emocional, té tendència a vincular-se estretament a la seva figura de referència, que generalment és la mare.

Hi ha diferents vincles afectius, com l'amor, l'amistat, el vincle paterno filial... i, a més a més, hi ha el vincle d'aferrament. Tots aquests vincles tenen característiques comunes, però el vincle d'aferrament té una característica pròpia que el fa diferent dels altres vincles afectius i és la tendència a buscar el contacte i la proximitat amb una figura concreta (que acostuma a ser una figura amb rol parental) perquè aquesta relació li proporciona la seguretat i la sensació de protecció que l'infant necessita en els moments de dificultat, quan pateix, quan sent el perill o quan té por.

Hi ha la tendència a parlar de vincle afectiu i d'aferrament com si fossin sinònims, però no ho són: si bé l'aferrament és un tipus de vincle afectiu, no tots els vincles afectius poden considerar-se vincles d'aferrament.

Parlar de la teoria de l'aferrament és parlar de John Bowlby, psiquiatre i psicoanalista anglès que l'any 1950 va ser cridat per l'Organització Mundial de la Salut per assessorar sobre la salut mental d'infants sense llar. En el seu informe de l'any 1954 titulat "*Cures maternals i salut mental*" analitzava els efectes negatius que la privació de l'atenció de les figures parentals produïa en els infants, i feia també propostes per evitar i modular aquests efectes.

Per a Bowlby (1954), **és essencial per a un desenvolupament saludable de qualsevol infant que pugui tenir la vivència d'una relació afectiva, càlida, intensa i continuada amb la mare o substitut matern permanent; i que aquesta vivència generi satisfacció i gaudi a tots dos.** És aquest tipus de relació la que possibilitarà una connexió profunda entre progenitors i nadó (empatia), que els permetrà copsar les necessitats fisiològiques i emocionals del nadó i respondre-hi adequadament.

Inicialment el pensament de John Bowlby va ser marginat dins dels cercles científics de la seva època. Però, amb el pas del temps, la teoria de l'aferrament (també anomenada "teoria etològica de la salut mental i les seves pertorbacions", perquè explica els factors que intervenen en la salut mental i les causes dels trastorns mentals), que John Bowlby i Mary Ainsworth van formular sistemàticament a partir de 1969, segueix tenint rellevància en l'àmbit de les ciències socials i humanes i, actualment, és difícil estar-hi en desacord. Lluny de veure's debilitada, aquesta teoria s'ha vist afermada i enriquida amb una gran quantitat d'investigacions posteriors que li han donat una solidesa considerable, tot i que, malauradament, molts d'aquests descobriments que posen de manifest el paper fonamental d'aquest tipus de lligam emocional en la salut mental encara no s'han difós suficientment entre el conjunt de la societat.

Gràcies a la teoria de l'aferrament sabem que una de les millors maneres de prevenir el maltractament emocional i físic, la drogoaddicció, la delinqüència, els trastorns del comportament i l'aparició de malalties mentals és garantir unes pràctiques de criança adequades que sobretot permetin la creació de llaços emocionals sans i forts entre els infants i els seus progenitors, uns llaços que puguin perdurar al llarg de la vida i que es puguin transmetre de generació en generació, en un cicle vital basat en l'afecte, l'estimació profunda, la compassió, l'empatia, la compenetració i la identificació de les demandes i necessitats de tota mena del nadó.

La construcció de l'estructura cerebral del nadó

Si considerarem com a molt important el tipus de vinculació afectiva i el grau de confiança bàsica no és únicament com a conseqüència de l'experiència de molts professionals de la salut mental, sinó també per l'evidència que comporten els resultats obtinguts per molts neurocientífics en les seves investigacions.

Algunes investigacions han posat de manifest que els nens/es que reben poques carícies, poques abraçades, que gairebé no juguen, que gairebé ningú no els parla, és a dir, que gairebé no reben estímuls perquè tenen un vincle afectiu poc intens, desenvolupen cervells entre un 20% i 30% més

petits del que es consideraria normal per la seva edat. Per tant, el cervell d'un nadó pot patir quan és privat d'un ambient estimulants i d'una vinculació afectiva de qualitat.

En néixer, el cervell d'un nadó té un bilió de neurones. Durant el període de gestació intrauterina, el cervell construeix els circuits necessaris per sobreviure. Però aquest cervell s'ha de perfeccionar, i això dependrà de l'activitat neuronal que mantingui fora de l'úter matern. Aquesta activitat ja no serà tant espontània com dins l'úter sinó impulsada pel torrent d'estimulacions sensorials -que li arribaran a través dels diferents sentits: vista, oïda, olfacte, gust i tacte-, pels moviments del cos i per l'exploració de la realitat física i social que l'envolta, així com per la qualitat de les relacions personals que que el nadó estableixi amb les persones que en tinguin cura.

A partir del naixement les cèl·lules nervioses del cervell proliferen frenèticament i poden arribar a establir múltiples connexions entre elles, fins al punt que poden determinar les experiències de tota la vida. Poc després del naixement, el cervell ja ha produït bilions de connexions. Als 2 anys el cervell d'un nen/a té el doble de connexions que el cervell d'un adult normal. Aquesta producció de connexions fa que dels 0 als 2 anys el cervell tingui un grau excepcional de flexibilitat, elasticitat i plasticitat. I les neurones es desenvolupen segons la qualitat dels estímuls que el nadó rep per la interacció de les persones que l'envolten. Per això els tres primers anys d'activitat són crucials.

Els neurocientífics afirmen que el que provoca connexions neuronals en el cervell d'un nen/a és repetir l'experiència (rutines). Cada vegada que un nadó toca un objecte atractiu, mira fixament una cara o escolta una nana, petits impulsos elèctrics recorren el cervell entrellaçant neurones i formant circuits.

A base de repetir unes determinades experiències s'anirà estructurant en l'infant un determinat "sistema emocional", una determinada manera d'aprendre i de relacionar-se amb les altres persones i amb els objectes. Tot plegat anirà conformant una determinada persona.

L'essencial de la criança

L'essencial de la criança és aquest vincle afectiu o lligam emocional que el nadó estableix amb la seva mare i el seu pare -i/o persones que en tenen cura- i la **qualitat de les interaccions** que es produeixen entre ells, perquè aquestes primeres experiències promouen el desenvolupament del cervell i influeixen significativament en la construcció de l'arquitectura cerebral i en els mecanismes psíquics bàsics, en una època en que aquest òrgan creix de manera vertiginosa, promovent i influïent significativament, alhora, en el desenvolupament emocional, cognitiu, motriu, lingüístic i social.

Hem de ser conscients que, de la qualitat de la criança, dependrà el major o menor desenvolupament del cervell, l'actitud cap a la descoberta de l'entorn i la major o menor capacitat per a l'aprenentatge; i el que és encara més important: també dependrà la qualitat de les relacions socials que l'infant mantindrà al llarg de la vida amb altres persones (parella, fills, família, amics, companys de treball, etc.).

Com afavorir el desenvolupament de les potencialitats de l'infant

Per a créixer i desenvolupar totes les seves capacitats i potencialitats, el nadó necessita un ambient estimulants on, sobretot, hi hagi adults que el protegeixin i l'estimin, perquè per a esdevenir una persona interessada en el món que l'envolta, el nadó primer haurà d'haver-se sentit interessant, valuós, estimat i reconegut com a mínim per una altra persona.

Els primers anys de vida tenen una importància decisiva en l'infant pel que fa al desenvolupament de les principals adquisicions cognitives, motrius, afectives, lingüístiques, socials que determinaran la seva evolució posterior, les seves característiques individuals i la seva personalitat.

Un **vincle d'aferrament** segur, de qualitat, un sentiment de **confiança bàsica** en les persones cuidadores de referència, uns **bons tractesi** un ambient ric en estímuls que afavoreixi l'exploració i

l'experimentació, són els ingredients sobre els que es construeix una persona sana i estable emocionalment. Per tant, en el desenvolupament infantil influeixen decisivament tant la qualitat de l'ambient afectiu com les estimulacions rebudes durant els primers mesos de vida.

El naixement des del punt de vista de la mare

En néixer, els nadons tenen unes necessitats molt similars a les que tenien dins l'úter matern: aliment constant, sensació de seguretat física, de protecció, temperatura, moviments suaus. En el ventre matern aquestes necessitats són satisfetes sense gaire esforç per part de la mare però, un cop a l'exterior, requereixen d'un contacte físic i sensorial perllongat en el temps, la qual cosa sovint representa per a moltes mares un enorme esforç físic i mental.

Construint una nova identitat

Amb el naixement del primer fill/a -clarament en la dona i en menor intensitat en l'home-, s'intensifica un complex procés mental i emocional que acompanya el pas d'un estat inicialment biològic (*tenir un fill/a*) a un nou estat en el que, tot desenvolupant dia a dia les funcions maternals per atendre el nadó, la dona construeix una **nova identitat** com a mare i l'home com a *pare*. És així com una dona que esdevé mare va adquirint una **actitud mental** totalment nova que modifica els pensaments i les conductes i que, durant els primer mesos de vida del nadó, desplaça l'esquema mental anterior per ocupar un lloc central. (Stern, 1998).

Abans de tenir un fill/a la majoria de les persones no poden imaginar-se la gran dedicació que comporta tenir un nadó. Al principi, moltes mares no estan preparades mentalment per a un estat de lliurament personal tan absolut ni per afrontar una situació en la que gairebé no disposen de temps per a les tasques domèstiques ni per a atendre els aspectes més bàsics de la seva pròpia vida personal (fer els exercicis de recuperació física, dutxar-se, arreglar-se, tenir una estona per llegir un llibre, etc.).

Moltes dones se senten desbordades per la dedicació que comporta atendre el seu nadó. Senten que no donen a l'abast amb els seus propis recursos físics i emocionals. A vegades troben a faltar el suport emocional de la parella: els agradaria veure reconegut el gran esforç i la dedicació que suposa fer-se càrrec d'un ésser tan fràgil com és un nadó.

Molts dels aspectes inherents a la gestació, al naixement -o adopció- i a la criança del primer fill/a no es poden preveure ni anticipar perquè són difícils d'imaginar, entre d'altres motius perquè és difícil imaginar la gran dedicació que comporta el fet de fer-se'n càrrec, d'un nadó.

Naomí Stadlen (2004) ho expressa amb les següents paraules: *“Els trets essencials de la maternitat són invisibles. És difícil explicar-los amb paraules. Les tasques pràctiques són tan sols una part i no reflecteixen allò que se sent en criar un fill/a”* (p. 28).

L'arribada d'un fill/a pot desestabilitzar la parella

L'arribada del primer fill/a modifica l'equilibri de la parella i sol produir un **efecte desestabilitzador** que obliga els seus membres a re-organitzar-se i a introduir importants canvis pel que fa al ritme de vida i a la utilització del temps. Es tracta d'una experiència molt diferent a qualsevol altra perquè modifica la relació amorosa de la parella tot obligant els seus membres a reconstruir la relació afectiva a la cerca d'un nou equilibri. La relació amb els propis progenitors (avis) i el paper de cadascú dins el grup social també es veu modificat.

També es modifica la pròpia escala de valors. En molts casos el lloc de treball i la carrera professional, que abans podien ocupar un lloc preminent, passen a ser menys important que ocupar-se de la criança del nadó.

L'arribada d'un fill/a sol provocar ambivalència

L'arribada d'un fill/a també sol provocar una certa **ambivalència**. Per una banda representa una gran alegria però alhora també comporta una pèrdua important de llibertat. L'atenció contínua que requereix el nadó, la implicació emocional que comporta la identificació de les seves demandes, les llargues jornades de treball físic que requereix la satisfacció de les seves necessitats, la falta de descans, juntament a la freqüent solitud amb la que se sol viure tot aquest procés, acaba esgotant les energies físiques i mentals de la majoria de dones, que se senten desbordades per la dedicació que comporta atendre el seu nadó. Senten que no donen a l'abast amb els seus propis recursos físics i emocionals i per això és tan important l'ajuda física i el suport emocional que pot oferir la parella, almenys durant les primeres setmanes. D'aquí la gran importància que representen els permisos paternals no transferibles durant els primers mesos.

Quan s'enfronten a aquests canvis tan intensos en les seves vides, a aquestes primeres dificultats inherents a l'essència de la maternitat, moltes parelles novelles es troben soles. Per això, l'alegria que suposa tenir un nadó se sol tenyir de sensacions d'inseguretat, sentiments de confusió o, fins i tot, d'inadequació al voltant del fet de fer de mare i de pare d'un nadó. Per això a moltes persones els agradaria comptar amb el suport de la família extensa, dels amics i/o de la comunitat més propera.

Durant els primers mesos les noves mares necessiten una xarxa social

Com diu Naomi Stadlen (2004), en les cultures tradicionals (com abans era la nostra) les dones es preparaven informalment per assumir el rol maternal des de la infància: des de petites, les nenes podien observar la seva pròpia mare i altres dones cuidant els seus fills i, de més grans, solien compartir algunes responsabilitats de cura d'infants més petits. D'aquesta manera, abans de quedar embarassades havien pogut adquirir gran quantitat d'informació i s'havien pogut fer una idea del que comportava fer de mare.

Quan les dones de la família es feien càrrec comunitàriament de la criança, **el puerperi funcionava com un temps d'aprenentatge** de les funcions maternals, de repòs i de recuperació física. Ningú no tenia pressa: una àmplia xarxa intrafamiliar de suport i solidaritat intergeneracional, a vegades quasi imperceptible, proporcionava ajuda física en moltes de les tasques domèstiques, però sobretot, proporcionava orientació, suport emocional i acompanyament.

Per contra, avui en dia, en la nostra societat, ha minvat la disponibilitat i consegüent solidaritat entre generacions. A més a més, es dona la circumstància que **les noves mares solen perdre la connexió amb la seva xarxa social generacional just quan més la necessitarien**, ja que les amigues que no tenen fills no solen estar disponibles perquè el més probable és que treballin a jornada completa i tinguin altres interessos que no tenen res a veure amb la maternitat (Stadlen, 2004).

Avui en dia els suports tradicionals estan força debilitats. Els nous condicionants socials estan obligant les dones a re-inventar la maternitat, perquè moltes de les experiències de les seves pròpies mares –i fins i tot de les seves àvies- ja no els serveixen perquè no estan adaptades a les característiques i els coneixements de la societat actual.

Durant els primers mesos les noves mares necessiten una “matriu de suport”

Per a Daniel N. Stern (1998) *“Les noves mares tenen una profunda necessitat, conscient o no, de rebre suport psicològic, la qual cosa s'expressa en la urgència de recollir informació i observar una altra mare en acció”* (p. 106), amb l'objectiu de reafirmar les pròpies experiències, sentir-se segures i poder analitzar les pròpies capacitats maternals. Les noves mares tenen la necessitat de *“rebre algun tipus de confirmació, ànim, seguiment i suport, especialment per part d'una altra dona, que tingui més experiència en el tema de la maternitat”* (p. 106). Segons Stern (1998), *“la funció d'aquesta mare guia no és simplement donar consells i informació, és molt més. Consisteix en envoltar-la d'un*

ambient psicològic en la que es pugui sentir segura i mereixedora de confiança, i animar-la a analitzar les seves capacitats maternals”(p. 106)

Stern anomena ‘**matriu de suport**’ a aquest entorn psicològic que hauria d’envoltar tota nova mare. Diu que en psicologia es parla d’un ‘ambient de contenció’: “*És com si la mare estigués acollida per una abraçada contenidora*” (p. 106). Per a Stern, “*aquests contactes amb una altra dona, aquest suport, no són un luxe social, sinó una necessitat psicològica*” (p.108).

Els actuals cursos de preparació al naixement resulten clarament insuficients ja que aborden els aspectes físics i fisiològics relatius a l’embaràs, el part, el puerperi i la lactància, però no se solen endinsar gaire en els aspectes psicoafectius ni tampoc subministren gaire informació sobre les vivències amb que es trobaran les famílies durant les primeres setmanes de vida del nadó.

El naixement i primers mesos de vida és una etapa vulnerable per als progenitors

La manca de suport social provoca que **la majoria de les persones siguin vulnerables** en algun moment d’aquesta etapa en la que la majoria dels progenitors s’enfronten a una de les transformacions més importants de la seva vida. **Les dificultats de la criança són inherents al nostre model de societat i es fan evidents en qualsevol tipus de famílies.** Es tracta d’una **vulnerabilitat universal** ja que, en un inici, no guarda relació amb el nivell socioeconòmic o cultural de la família, tot i que unes condicions adverses la poden agreujar.

Amb el segon fill/a hi ha una nova posta en escena dels rols maternal i paternal i tornen a aflorar unes vivències, sentiments i emocions molt intenses, que poden tornar a provocar un cert desequilibri en la família, però ja res no és comparable amb allò que provoca el naixement del primer fill/a.

L’oportunitat dels homes

En el **nou escenari sòcio-cultural** en el que vivim podem observar amb satisfacció com els homes tenen, per primera vegada en molts anys, la possibilitat de **construir una nova paternitat molt més implicada i satisfactòria.** I aquesta implicació dels homes és del tot necessària per re-definir les relacions entre la parella i encarrilar adequadament la criança en un context d’extrema fragilitat com és **la família nuclear d’avui, que a totes llums és massa feble per a fer front en solitari a les responsabilitats que comporta la criança i l’educació** dels fills, sobretot quan són petits.

¿ Què necessiten mares i pares per a exercir adequadament les seves funcions en el context d’una parentalitat positiva ?

Les joves **mares i pares necessiten temps** per a desenvolupar el seu rol maternal i paternal. Temps per aprendre a connectar amb el seu nadó, per aprendre el seu llenguatge biològic i per a poder interpretar correctament les seves contínues demandes.

Com sosté la teoria de l’aferrament, els nadons han de poder gaudir d’una relació afectiva, càlida, intensa i continuada amb la mare i el pare. Aquesta relació serà la que possibilitarà una connexió profunda entre pares i nadó (empatia) que permetrà als adults copsar les necessitats fisiològiques, socioafectives i cognitives del nadó i respondre-hi adequadament.

Però, a més a més de temps, per a fer-se’n càrrec, del nadó, les **mares i pares necessiten rebre suport emocional i reconeixement social.**

La manca de **temps** per a poder-se dedicar a la cura i educació dels fills, juntament amb la manca d’ajudes econòmiques i mesures de protecció legal per a poder-se reincorporar al món laboral després del període més intens de la criança, així com la manca de **reconeixement social, de suport emocional, acompanyament, orientació i assessorament** que faciliti poder afrontar de forma positiva la criança i l’educació dels fills, provoca que moltes famílies visquin amb un excés

d'inquietud aquesta etapa de la vida, podent minvar la confiança de mares i pares en les pròpies competències com a responsables de crear les condicions adequades per atendre'ls i educar-los quotidianament.

Quan la mare i el pare reben el suport afectiu i les ajudes necessàries, són compresos i escoltats amb empatia i solidaritat, i se'ls reconeix com a genitors competents, poden construir una imatge mental de sí mateixos com a “*bona mare*” i com a “*bon pare*” i estan en millors condicions per a fer-se'n càrrec, ells mateixos, del seu nadó, sense sentir la necessitat d'haver de delegar o compartir, prematurament, la seva atenció en terceres persones o en una institució educativa, institució que, per molt bona que sigui, mai no podrà substituir la família com a principal font d'alimentació afectiva. Perquè la criança és un procés complex des del punt de vista emocional però no és una tasca difícil des del punt de vista material si es produeix en un entorn de suport social i comunitari.

La majoria de mares i pares necessiten **acompanyament a la criança i suport a les competències parentals** per a comprendre els estats emocionals que afloren després del part. Les mares necessiten **ajuda física, suport emocional i reconeixement per part de les seves parelles, de la pròpia família extensa** (mare, pare, germans/es ...) i d'altres persones properes afectivament: necessiten sentir-se arropades, **sostingudes, recolzades, reconegudes i acompanyades** mitjançant una actitud de comprensió empàtica i benevolent respecte a les seves necessitats materials i emocionals, conscients i inconscients, que tenen durant aquest període inicial de la criança. Sols d'aquesta manera les mares i pares podran *sostenir* els seus nadons i oferir-los l'indispensable contacte físic i sensorial (que al principi de la vida és quasi permanent), donar una resposta adequada a les seves necessitats fisiològiques (alimentació, son, higiene...) i afectives (lactància), amb mirades afectuoses i amb respostes que, quan són molt petits, han de ser immediates. Sols d'aquesta manera les mares i pares els podran oferir el consol, seguretat, confiança, reconeixement i aprovació que els permetrà créixer en harmonia i saludablement.

La majoria de joves mares i pares no necessiten consells i lliçons. Més aviat el contrari !. Solen necessitar pocs consells i, en tot cas, circumscrits a determinades situacions. El que sí que necessita la majoria és un entorn familiar i comunitari que els ofereixi ajuda física, suport emocional, acompanyament personal i reconeixement de la transcendental tasca que fa una mare i un pare quan crien el seu nadó. Un entorn que afavoreixi poder entrar en connexió amb el seu nadó, amb les seves necessitats de tota índole i amb les seves demandes, sovint inajornables. Un entorn de tranquil·litat i certa relaxació que faciliti poder compassar el ritme de la vida de l'adult al ritme més lent que tenen els nadons. Perquè només envoltada d'un entorn que li ofereixi suport i comprensió, només vivint a un ritme més lent, un ritme que estigui realment en sintonia amb el del seu nadó, una mare podrà desxifrar les demandes del seu fill/a petit/a, reconèixer i comprendre les seves necessitats i començar a aprendre a respondre-les adequadament i amb immediatesa, que és el que necessiten els nounats.

Normalment els consells i les “receptes” no tenen sentit si no es recolzen en un mínim coneixement de la història personal de cada mare. Normalment no cal dir-li a una mare allò què ha de fer ja que pot desmoralitzar-la més i en cap cas l'ajuda a aprendre. Perquè la persona que coneix profundament un nadó i la seva família, però sense ser-ne prou conscient d'aquest coneixement, és la mare (i en molts casos també el pare). Per això, el principal suport a oferir a totes les dones i homes quan acaben de ser mares i pares hauria de consistir en ajudar-les a tenir en compte les seves necessitats, a valorar les demandes del nadó i a **seguir la seva intuïció** per a prendre les millors decisions respecte a la criança del seu fill/a.

La importància d'una bona criança

La criança és la cura de la petita infància. Una bona criança té lloc en un ambient on l'infant se sent segur, protegit, comprès, estimat i reconegut. Es tracta d'una pràctica de vital importància en la mesura que produeix el **substrat afectiu, emocional, cognitiu i relacional** sobre el que es construeixen les primeres estructures de la personalitat.

L'infant necessita un ambient material i sensorial estimulant dins el qual hi hagi adults que se l'estimin i li ofereixin estímuls interessants, dins un ambient de seguretat afectiva. Una bona criança és capaç de proveir a l'infant d'aquest ambient i, consegüentment, generar els fonaments damunt els quals s'assentarà el procés que permetrà el desenvolupament de les grans potencialitats de l'infant com a ésser humà, desenvolupament que s'anirà impulsant per l'educació, primer des del context familiar i posteriorment també des del context escolar, social i comunitari.

Una bona criança és sempre el primer pas d'un llarg i exitós procés educatiu.

Igualtat d'oportunitats i cultura d'infància

La progressiva incorporació de les polítiques d'igualtat en l'accés al món laboral, en la conciliació entre tasques domèstiques i treball reproductiu, o en l'extensió dels permisos paternals no transferibles, per posar alguns exemples, han contribuït a millorar i transformar la desigualtat estructural de gènere i millorar les condicions econòmiques i de drets de les dones al nostre país. Ara bé, aquest avenç innegable de la nostra història recent, la finalitat última del qual ha estat l'assoliment d'una major igualtat d'oportunitats entre sexes, ha tendit a considerar que la cura dels fills era (i malauradament per molts encara és) la principal barrera per assolir aquesta anhelada igualtat.

Durant dècades, el discurs feminista dominant al nostre país ha associat la defensa de la família com a subjecte sociopolític a un vestigi de l'època franquista. Fruit d'aquesta concepció, els avenços en matèria d'igualtat d'oportunitats no han anat aparellats d'avenços en polítiques públiques de suport a les famílies.

En altres contextos com els països nòrdics, per exemple, l'aliança estratègica entre els partits socialdemòcrates que han ocupat llocs de govern i les aspiracions dels col·lectius i partits feministes (l'anomenat 'Feminisme d'Estat') ha propiciat la integració entre **la defensa de les oportunitats per les dones amb la defensa d'una cultura de la infància que parteix del dret dels progenitors a exercir una criança de qualitat**. En el nostre context i història recent, en canvi, les necessitats de cura dels infants i dels progenitors a exercir la parentalitat com a una part important i inseparable del seu projecte vital no s'han situat en el centre del debat ni han estat prioritat en l'agenda política.

Al mateix temps cal assenyalar que, avui, s'estan produint canvis socials amb un impacte positiu tenint com a horitzó la cultura de la bona criança. Així, malgrat la persistència de la divisió sexual del treball dins la llar, s'observa una tendència social manifesta a favor d'una **major implicació dels homes en la criança dels fills/es**. La societat actual ha entès que la criança i l'educació dels fills/es són una tasca que requereix ser compartida per ambdós progenitors. És, en part, en resposta a aquesta tendència que els governs estan possibilitant permisos paternals més generosos en temps amb l'objectiu d'afavorir aquesta implicació dels homes en la criança.

Certament, en els darrers anys, la nostra societat ha avançat significativament en el desenvolupament de mesures encaminades a fer compatibles les responsabilitats familiars de cura i educació dels fills amb les obligacions laborals i les aspiracions professionals dels progenitors com a treballadors. Però això s'ha dut a terme **considerant com a preeminents les necessitats de tipus laboral** per damunt de les de cura dels fills/es. I s'ha fet, malauradament, sense tenir en compte que els infants petits, principalment els menors de 2 anys, tenen una profunda necessitat de créixer en un entorn de seguretat afectiva que només es pot satisfer adequadament en un ambient afectiu d'unió emocional, des de la proximitat física i oferint-los l'exclusivitat d'una part important del temps de l'adult -o adults- que en tenen cura.

De nou ens trobem que els avenços s'han fet des d'una perspectiva macroeconòmica amb l'objectiu principal de facilitar la reincorporació de les dones al mercat laboral. Però no des de la perspectiva de les evidències científiques acumulades per les observacions i les investigacions, primer en el camp de la psicologia i la psiquiatria i, darrerament, també per la neurociència, que permeten concloure que la construcció d'un vincle afectiu de qualitat amb la mare i/o el pare -o una altra una figura d'aferrament-

és de suma transcendència perquè proveeix a l'infant d'un sentiment de seguretat física i de confiança bàsica en la vida que resulta essencial per a llançar-se a explorar el món que l'envolta, tenir ganes de viure, tenir ganes d'aprendre, sentir interès per les persones i relacionar-s'hi d'una manera sana.

En definitiva, la cultura de la infància i els seus drets ha trobat en el nostre context nombrosos obstacles de naturalesa política i econòmica per arrelar i consolidar-se. Però no només. Culturalment ens ha mancat comprensió respecte la transcendència que té el procés de **desenvolupament específic de l'ésser humà**, és a dir, la comprensió dels processos de **gestació, naixement i criança** durant els primers mesos de vida; de la mateixa manera que hem menystingut les **necessitats dels progenitors** quan transiten per aquest període crític del seu cicle vital, entenent que són els primers i principals cuidadors i educadors dels infants.

Respostes, responsabilitats públiques i reptes sociopolítics

Hauríem de resoldre les necessitats laborals de conciliació dels progenitors tenint molt presents quines són les condicions que afavoreixen una criança positiva, una parentalitat responsable i un desenvolupament saludable des del punt de vista físic i emocional, la qual cosa passa perquè durant la primera etapa de la vida els infants petits puguin créixer al costat de les seves mares i dels seus pares.

Caldria promoure canvis normatius per avançar en la línia de permisos parentals transferibles més generosos en temps i diners per a possibilitar que els infants molt petits puguin créixer en l'entorn familiar, preferentment amb la seva mare i el seu pare –o la seva parella-, possibilitant la consolidació d'aquella relació emocional “càlida, íntima i continuada” en el temps de la que va parlar, per primera vegada, John Bowlby, i de la que avui en parlen altres investigadors que han continuat aprofundint sobre l'evolució d'aquesta relació d'aferrament entre mare i nadó i sobre la gravetat de les conseqüències d'una separació prematura, encara que es produeixi només durant unes poques hores al dia: T. Berry Brazelton i Bertrand G. Cramer (1990 - *La relació més temprana*), Mario Marrone (1998 - *La teoria del apego*), Peter Fonagy (2001 – *Teoria del apego y psicoanálisis*), Sue Gerhardt (2004 – *El amor maternal*), Jay Belsky (2001), Allan Schore, psicòleg investigador de la teoria de l'aferrament des de la neurociència, i el neonatòleg especialista en neurociència perinatal Nils Bergman, entre d'altres.

Tot i que les polítiques públiques de suport a les famílies reconeixen que les necessitats d'infants i progenitors en la primera etapa de la vida són especials i úniques, sovint aquesta manifestació es queda tan sols en una declaració d'intencions ja que l'especificitat que té el primer i segon any de vida no s'acaba de plasmar en mesures concretes, de clara intencionalitat preventiva i abordatge integral. Així, el nostre país, a diferència del nostre entorn europeu, no compta amb prestacions econòmiques de caràcter universal per a les famílies amb infants de 0 a 3 anys, mentre que les prestacions existents i les polítiques de desgravació fiscal tenen una intensitat protectora molt feble.

Cal intervenir de forma preventiva en l'àmbit de la petita infància, oferint suport, orientació i acompanyament a les famílies des d'abans del naixement. Perquè la maternitat, la paternitat i la criança compartida dels fills/es representen un valor social a més de privat i no és just que els costos i la responsabilitat de la criança i l'educació dels més petits en l'entorn familiar només recaiguin damunt la família.

L'abast de les transformacions en les pràctiques i imaginàries sobre la parella i la família, així com els avenços en el coneixement sobre les necessitats dels nadons posa un repte evident a les respostes de la política social en general i de la política familiar en concret. Els plantejaments actuals dels nostres Estats de benestar ens conviden a pensar en la intervenció en les primeres etapes del cicle vital com una **inversió social** enlloc de com una despesa. La criança dels fills és una responsabilitat parental que cal compartir socialment, des d'una **ètica política de la cura**, és a dir, des d'una ètica que acompanya i té cura de les persones des de la petita infància fins la vellesa i la mort.

Durant les darreres dècades, la consolidació de la participació femenina en el mercat del treball remunerat ha avançat en paral·lel a una disminució del suport que abans podia oferir la xarxa familiar extensa (avui dia es constata que encara hi ha moltes àvies i avis són laboralment actius). Per això, en absència d'una política pública de suport a les famílies d'ample abast, amb permisos parentals en temps, prestacions econòmiques i protecció laboral, les novelles famílies amb fills petits s'han vist obligades a fer una demanda serveis d'atenció a la petita infància, principalment d'escoles bressol, per poder fer compatibles la vida laboral i la familiar. Així, darrerament s'ha incrementat considerablement l'oferta de places escolars de 0-3 anys però sense que en paral·lel s'hagi avançat significativament en altres mesures de suport a les famílies. El resultat ha estat, com diuen els sociòlegs Marí-Klose, Marí-Klose, Vaquera, ArgeseanuCunningham (2010), que "*els espanyols més joves han perdut la reticència a deixar els fills/es petits en centres d'educació infantil*" (p. 44). I això succeeix, com diu la Dra. Eulàlia Torras de Beà (2016), sense valorar prou els riscos que comporta una escolarització prematura, és a dir, "*des de massa aviat i massa hores*" (p. 11).

Certament, les mares, sobre qui recau inicialment, per raons biològiques, el principal pes i responsabilitat de la maternitat i la criança, necessiten, en primer lloc el suport i la implicació de les seves parelles i, si fora possible, de la família extensa i/o de la comunitat més propera. Protegir la diada mare-nadó, afavorir la consolidació d'un bon vincle afectiu d'aferrament i garantir un entorn adequat per al desenvolupament de l'infant no hauria de ser una tasca exclusivament de la parella sinó una **prioritat de tota la societat i un compromís dels poders públics**.

No podem deixar de banda el fet que no totes les mares o parelles compten amb els mateixos recursos relacionals, o amb la mateixa xarxa familiar. La desigualtat en l'accés als recursos, en l'estatus socioeconòmic i en el capital cultural d'aquells que avui esdevenen pares i mares és un problema estructural en el nostre context i una punyent realitat per a les famílies més vulnerables. Per això és responsabilitat de la política social no només **protegir i garantir els drets i el benestar de la petita infància en el seu conjunt**, així com **facilitar la conciliació entre el treball i la cura de la vida humana**, sinó també **corregir les desigualtats socials i prevenir el trencament del vincle social**, redistribuint recursos justament quan aquesta redistribució és més rendible.

La **promoció dels espais familiars de petita infància** és un clar exemple de mesura sociopolítica que promou la **criança positiva o responsiva** des del nou paradigma de la inversió social i l'ètica de la cura.

Els **espais familiars de petita infància** són serveis la funció dels quals és acompanyar les famílies, brindant suport emocional, comprensió i reconeixement a les funcions parentals, així com reforçant les pròpies competències per a fer de mare i pare, tot ajudant a incrementar la confiança i responsabilitat dels progenitors en relació a la cura i l'educació dels fills/es. Són dispositius que afavoreixen la construcció d'una xarxa social d'ajuda mútua, faciliten la possibilitat d'aprendre dels altres i amb els altres, per tal d'anar coneixent millor el propi fill/a i poder respondre més adequadament a les seves necessitats, tot gaudint d'aquesta etapa del cicle vital. Els **espais familiars de petita infància** posen de manifest que l'atenció als infants menors de 3 anys es pot portar a terme més enllà del context estrictament familiar sense passar necessàriament per la seva escolarització.

En definitiva, per poder respondre a l'interrogant que encapçala aquest article haurem de convenir que allò que necessiten les famílies amb fills de 0 a 3 anys és exactament el mateix que necessitem com a societat en el seu conjunt. Invertir en la criança de la petita infància i en polítiques públiques de qualitat en el suport a les famílies és construir una societat que respecta i garanteix el lliure exercici de la parentalitat com a projecte vital de les persones, i que concep la cura de la vida humana com a motor de creixement socioeconòmic i com a aposta ètica per un futur millor.

Referències documentals

- Bowlby, J. (1954). *Los cuidados maternos y la salud mental*. Organización Mundial de la Salud. Washington.
- Erikson, E. (1950). *Infancia y sociedad*. Ediciones Hormé. Editorial Paidós. Buenos Aires. 1978
- Mari-Klose, P. ; Mari-Klose, M. ; Vaquera, E. ; Argeseanu Cunningham, S. (2010). *Infància i futur. Noves realitats, nous reptes*. Barcelona. Obra Social de la Fundació La Caixa. Col·lecció Estudis Socials núm. 30
- Stadlen, N. (2004). *Lo que hacen la madres. Sobre todo cuando parece que no hacen nada*. Urano. Barcelona. 2005.
- Stern, D.N., Bruschiweiler-Stern, N., Freeland, A. (1998) *El nacimiento de una madre. Cómo la experiencia de la maternidad te cambia para siempre*. Ed. Paidós. Barcelona. 1999.
- Torras de Beà, E. (2016). *Aprovecha el tiempo con tu hijo. Cómo tomar la mejor decisión sobre el cuidado del bebé*. Barcelona. Plataforma actual.

Bibliografia

- Brazelton, T.B., Cramer, B.G. (1990). *La relación más temprana. Padres, bebés y el drama del apego inicial*. Barcelona. Editorial Paidós. Col·lecció Psicologia profunda. 1993
- Brullet, C. (2010). Cambios familiares y nuevas políticas sociales en España y Cataluña: el cuidado de la vida cotidiana a lo largo del ciclo de vida. *Educación*, 45. 51-79.
- Brullet, C. (2010). Cura de la petita infància i cohesió social. *Guix d'Infantil*. 55. Setembre-October 2010
- Brullet, C. (2012). Vida quotidiana i cura de la vida: afrontant el canvi social i la complexitat familiar. *Àmbits de psicopedagogia. Revista catalana de psicopedagogia i educació*. 36. 8-13.
- Del Pino, E., Rubio, M.J. (Eds.) (2016). *Los Estados de Bienestar en la encrucijada. Políticas sociales en perspectiva comparada*. Madrid. Tecnos.
- Fernández del Castillo, I. (1994). *La revolución del nacimiento. En busca de un parto más humano y menos traumático*. Ed. EDAF. Madrid 1994 (Nova edició ampliada a Editorial Granica, Barcelona 2006)
- Fonagy, P. (2004). *Teoría del apego y psicoanálisis*. Barcelona. Espaxs.
- Gerhardt, S. (2004). *El amor maternal. La influencia del afecto en el desarrollo mental y emocional del bebé*. Ed. Albesa. Barcelona 2008
- Gómez Papi, A. (2010). *El poder de las caricias. Crecer sin lágrimas*. Madrid. Espasa-Calpe.
- González, C. (2003). *Omple'm de petons. Com criar els vostres fills amb amor*. Barcelona. Angle. 2008 (versió en castellà: *Besame mucho. Cómo criar a tus hijos con amor*. Madrid. Temas de hoy.)
- Gutman, L. (2003). *La maternidad y el encuentro con la propia sombra. Crisis vital y revolución emocional*. Barcelona. RBA Libros - Integral. 2006.
- Gutman, L. (2004). *Puerperios y otras exploraciones del alma femenina*. Barcelona. RBA Libros - Integral. 2006.
- Jové, R. (2006). *Dormir sin lágrimas*. Madrid. La esfera de los libros.
- Jové, R. (2009). *La crianza feliz. Como cuidar y entender a tu hijo de 0 a 6 años*. Madrid. La esfera de los libros.
- Liedloff, J. (2003). *El concepto del Continuum. En busca del bienestar perdido*. Tegueste (Santa Cruz de Tenerife). Ed. ObStare.

- Marrone, M. (2001). *La teoría del apego. Un enfoque actual*. Madrid. Ed. Psimática
- Michelena, M. (2002). *Un año para toda la vida. El secreto del mundo emocional de la madre y el bebé*. Temas de Hoy.
- Odent, M. (2007). *La vida fetal, el nacimiento i el futuro de la humanidad. Textos escogidos de Michel Odent*. Tegueste (Santa Cruz de Tenerife). ObStare.
- Salvador Beltran, G. (2009). *Familia: experiència grupal bàsica*. Barcelona. Ed. Paidós. Col·lecció: Temas de Salud Mental
- Small, M. F. (1999). *Nuestros hijos y nosotros*. Buenos Aires. Javier Vergara Editor.
- Stadlen, N. (2012). *Cómo aman las madres*. Barcelona. Urano
- Stern; D.N. (1983). *La primera relación madre-hijo*. Madrid. Morata.
- Stern, D.N. (1997). *La constelación maternal. La psicoterapia en las relaciones entre padres e hijos*. Barcelona. Paidós.
- Stern, D.N. (1999). *Diario de un bebé. Qué ve, siente y experimenta el niño en sus primeros cuatro años*. Barcelona. Paidós
- Torras de Beà, E. (2010). *La mejor guardería tu casa. Criar saludablemente a un bebé*. Barcelona. Plataforma actual
- Spitz, R.A. (1998). *El primer año de vida del niño*. Ed. Fondo de cultura económica.
- Winnicott, D.W. (1970). *Conozca a su bebé. Psicología de las primeras relaciones*. Barcelona. Paidós
- Winnicott, D.W. (1990). *Los bebés y sus madres*. Barcelona. Morata.
- Winnicott, D.W. (1992). *Los procesos de maduración y el ambiente facilitador*. Barcelona. Paidós.
- Winnicott, D.W. (1993). *Conversando con los padres. Aciertos y errores en la crianza de los hijos*. Barcelona. Paidós Ibérica.